

Dvorišna pročelja kurije. Na zoni kata vidi se kamena ploča s grbom Ivana Znike i godinom izgradnje kurije; snimio T. Križić
Facades facing the yard. On the first floor a stone slab with Ivan Znika's coat of arms and year of construction (photo: T. Križić)

Sandra Križić Roban

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Stanovi zagrebačkih kanonika – od zajedničkog stanovanja do reprezentativne kurije Ivana Znike

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper

predan 25. 7. 1997.

Sažetak

Nakon osnutka Zagrebačke biskupije prije kraja 11. stoljeća utemeljuje se i zagrebački Kaptol, a njegovi službenici – kanonici – u najranije doba stanovali su zajedno s biskupom u kuriji koja se nalazila sjeverno od katedrale. U prvoj polovici 14. stoljeća spominju se kanoničke kurije koje su bile izgrađene u ulici do katedrale, no kako su to bile drvene građevine, tragovi te najranije gradnje nisu sačuvani do našeg doba. Otkrićem kamenih portala ugrađenih u istočno pročelje kanoničke kurije na Kaptolu br. 26 pomaknuto je saznanje o uobičajenoj granici izgradnje zidanih građevina na Kaptolu.

Najviše je kanoničkih kurija na Kaptolu izgrađeno u 17. i 18. stoljeću, a pojedine građevine sadrže dijelove starije gradnje. Kurije su smještene uz ulicu ili pak nekadašnji obrambeni bedem, poštujući srednjovjekovnu parcelaciju. Ivan Znika prije zidane kurije na istome mjestu izgradio drvenu, od koje je najvjerojatnije sačuvan sjeverni dio podruma uz ulično pročelje. Drvenu je kuriju postupno mijenjao zidanom, pa tako stariji zidani sloj možemo datirati između 1687. i 1690. godine, a noviji sloj između 1690. i 1706. godine. Dvokrilna jednokatnica smještena je uz ulični obod parcele, do koje dopire rizalit prigraden sredinom 18. stoljeća. Posebnu vrijednost daje joj prostorna organizacija tako da se u spoju krila u prizemlju nalazi manje, a na katu veće predvorje u koje je nekada izravno vodilo stepenište. Međusobna povezanost prostorija te mogućnost da razlikujemo reprezentativne prostorije od onih privatnih ističu tu kuriju od ostalih primjera sagrađenih istodobno na zagrebačkom Kaptolu.

Osnutak Zagrebačke biskupije prije kraja 11. stoljeća, odnosno oko 1090. godine, ključni je povijesni događaj za cijelu sjevernu Hrvatsku, a podatak da se biskupije osnivaju samo u već formiranim gradovima govori u prilog da je Zagreb u to doba već bio grad.¹ Istodobno s utemeljenjem Zagrebačke biskupije utemeljen je i zagrebački Kaptol, a njegovi službenici – kanonici – prvi se put spominju 1175. godine u povelji kojom im Bela III dodjeljuje posjede Zelinu i Novi predij.²

Sudeći prema izvorima, kanonici su u najstarije doba na Kaptolu živjeli u zajedničkoj zgradi koja je bila u funkciji biskupske kurije. Nalazila se sjeverno od katedralne crkve, a spominje je Lj. Ivančan navodeći kako je zajednički kanonički život u to doba učestala pojava širom Europe.³ U svome tekstu Ivančan navodi Du Cangea, u čijem latinskom tekstu objavljenome u *Glossarium mediae et infimae latinitatis* piše kako su i svjetovni i redovni kanonici (*saeculares ac regulares*) boravili u istome samostanu, spavali u istoj spavaonici i jeli u zajedničkoj blagovaonici. Treba naglasiti kako autor naziv *monasterium* navodi i u označavanju kanoničkih stanova.⁴

Što se tiče podatka o stanovanju zagrebačkih kanonika u kuriji sjeverno od katedralne crkve, oni se učestalo spominju u arhivskim dokumentima, no Lj. Ivančan i I. Tkalčić različito tumače to najranije poznato kanoničko stanište. Prema Tkalčiću, 1227. godine biskup Stjepan II dodjeljuje kanonicima biskupsku kuriju koja se nalazila sjeverno od tadašnje katedrale »i sve kuće pri njoj da žive i stanuju zauvijek, da zbog veće udaljenosti njihovog smještaja ne nastanu zapreke, nego da sakupljeni na jedno mjesto mogu u korist svakodnevne službe pjevati Gospodinu«. ⁵ Ivančan smatra da je tu povelju kanonicima dodijelio biskup Stjepan I, darovavši u ono doba izuzetno siromašnim kanonicima osim kurije i darove u jelu i piću, a povelju potvrđuje 1237. godine njegov nasljednik biskup Stjepan II, navodeći »da dajemo njihovoj zajednici susjednu kuriju na sjevernoj strani crkve s pripadajućim ribnjakom, jer je prije nego što je došla u posjed crkve bila njihova«. ⁶

Prema kaptolskim statutima, kanonici su gradili kurije u blizini crkve u 14. stoljeću, no ne spominje se koliko ih je bilo: »Naš prelat, zagrebački biskup, ima kurije kanonika koje su na kanoničkom dobru kod veće crkve dodijeliti zagrebačkim kanonicima, jer su prazne. Kurije dostojanstvenika nisu izdvojene od ovih, osim kurija prepozita i zagrebačkog lektora, jer su ove dvije kurije dodjeljivane samim uglednicima od davnina«. ⁷

Podatak vrijedan pozornosti je da se u kaptolskim statutima iz 1334. godine spominju kurije izgrađene u ulici do katedrale, što potvrđuje postojanje ulice kao glavne komunikacijske arterije i urbanističke odrednice srednjovjekovnoga naselja na Kaptolu. ⁸

Podaci o kurijama najčešće su vezani uz one o požarima, koji su tijekom 17. stoljeća temeljito nekoliko puta poharali kaptolsko naselje. Nakon 1674. godine drvena gradnja započinje se mijenjati zidanom, o čemu nešto potpunije podatke donose vizitacije zagrebačkoga Kaptola u 17. stoljeću. ⁹

Kanoničke se kurije grade s obje strane kaptolske ulice, *vicus canonicorum*, koja znači glavnu os kaptolskog platoa. Već spomenut arhivski podatak o postojanju ulice govori u prilog tipičnog razvitka naselja na prirodno zaštićenom terenu.

Ulično pročelje kurije Ivana Znike na Kaptolu br. 28, prijelaz 17/18. st., s rizalitom prigradenim polovicom 18. st.; snimio T. Križić
Street facade of Ivan Znika's curia on Kaptol 28 at the turn of the 17/18 century with bays added in the 18th c (photo: T. Križić)

Južno pročelje uličnog krila. U prednjem planu je podrumski ulaz natkriven kamenom nadstrešnicom, u stražnjem lučno zaključen ulaz; snimio T. Križić
South facade of wing facing the street. Access to basement protected by a stone porch, with an arched entrance at the end (photo: T. Križić)

Stupac ugrađen u otvor vrata na južnome pročelju uličnog krila; snimio T. Križić
Column built into the door of the south facade of the street wing (photo: T. Križić)

Kameni okvir vrata koja povezuju dva hodnika u prizemlju pročelnog krila kurije. Vidi se povišenje podne razine prostorije uz pročelje koje je nastalo naknadno; snimio T. Križić
Stone door frame connecting two corridors on the ground floor of the main wing. Noticeable the raised floor level of the room along the facade which was added later (photo: T. Križić)

Kameni okvir vrata u predvorju prizemlja kurije smještenom u produžetku hodnika; snimio T. Križić
Stone door frame of the ground floor hall in the corridor extension (photo: T. Križić)

Blagovaonica smještena u središnjoj prostoriji u prizemlju uz pročelje. U stražnjem planu vidi se naknadno proširenje smješteno u rizalitom istaku; snimio T. Križić
Dining hall on the ground floor situated in the middle of the wing looking upon the street, also showing the later extension at the back (photo: T. Križić)

Novo stepenište, prigradeno uz začelnu stranu uličnog krila u 19. st.; snimio T. Križić
New staircase added at the back of the street wing in the nineteenth century (photo: T. Križić)

Kaptolska ulica u svome se južnome dijelu počinje širiti (negdje u visini franjevačkog samostana) te završava pred katedralom na trgu trokutasta oblika. Taj je oblik karakterističan za srednjovjekovne gradove čiji trgovi nastaju slijeđenjem prirodnih karakteristika terena, a razvijaju se na raskrižjima putova u 10. te osobito u 11. stoljeću.¹⁰

Izgradnja kurija započela je nakon provale Tatara, od sredine 13. stoljeća, i vrlo je vjerojatno da su od početka uz kurije na parceli građene gospodarske zgrade, vrtovi i povrtnjaci. Isti sustav gradnje, naime, moguće je pratiti tijekom povijesti, pa su i u 18. stoljeću uz kurije građeni prateći objekti, dok su povrtnjaci i vrtovi osim utilitarne namjene pridonosili uređenju okoliša kanoničkih posjeda.

Kanoničke kurije na zagrebačkom su Kaptolu izgrađene uglavnom tijekom 17. i 18. stoljeća, a u pojedinim građevinama sačuvani su dijelovi nešto starije gradnje (Kaptol 7, 18, 22, 25, 27). Posebno treba istaći nedavno otkrivene kamene portale, ugrađene u istočno pročelje kurije na Kaptolu br. 26. S obzirom na njihovo oblikovanje (jedan je zaključen šiljastim lukom, a drugi vodoravnim nadvratnikom) možemo ih datirati u srednjovjekovno razdoblje, čime se pomiče uobičajena granica izgradnje zidanih objekata na zagrebačkom Kaptolu.¹¹

Sve kurije su jednokatnice s podrumom i raznoliko su smještene s obzirom na položaj na parceli. Najviše ih je smješteno uz ulicu, dok je pet od ukupno 21 objekta, datiranih u spomenuto razdoblje, izgrađeno uz istočni dio nekadašnjeg obrambenog bedema. Razlikujemo tri osnovna tipa: jednokriline, dvokriline s dva naglašena krila i dvokriline s kratkim

bočnim krilom. Najbrojnije su one koje su temeljito popravljene nakon potresa koji je 1880. godine zadesio Zagreb. Preinake se osobito očituju u prigradnji reprezentativnijih stepeništa te promjeni oblikovanja pročelja.

Nekoliko je razloga da jedna kaptolska kurija zaslužuje da joj se posebno posvetimo. To je kurija koju je izgradio kanonik Ivan Znika; njena je povijest gradnje temeljitije spomenuta u kaptolskim vizitacijama. Na mjestu današnje kurije 1587. godine nalazila se drvena kurija kanonika Stjepana Budovcija, koju ističući da je južniji međaš lektorije (Kaptol 27) spominje biskup Petar Herešinci u uredbi o rezidencijama prepozita i lektora.¹² Kanonik Ivan Znika izgradio je nešto prije 1673. godine kuriju koja se spominje u vizitacijama,¹³ a 1677. godine u vizitacijama piše kako je Znika podigao dobro građenu kuriju od hrastovine.¹⁴

Znika je drvenu kuriju postupno mijenjao zidanicom koja je opisana u vizitacijama 1687.¹⁵ i 1690. godine.¹⁶ Čini mi se potrebnim naglasiti podatak o izgradnji zidane »polovice kuće«, dok je preostala polovica (koja je bila drvena) priređena za gradnju. Podatak upućuje na mogućnost da je Znika prvo izgradio dvokrilnu drvenu kuriju, koju je postupno mijenjao zidanicom. Na to upućuje i razlika u načinu svođenja prostorija koju primjećujemo u podrumu i prizemlju, a o čemu će biti riječi.

Znika je nakon požara, koji je 1706. godine ošteti kuriju, odmah krenuo u njenu obnovu, no kako navode kroničari, prerano se uselio u zgradu čiji su zidovi još bili vlažni te je od posljedica prehlade preminuo.¹⁷ Obnovu su nakon njegove smrti dovršili izvršitelji oporuke. Da je riječ o uistinu poseb-

Predvorje na katu. Zbog nekoliko pregradnji izgubljen je smisao i reprezentativnost izvornog prostornog rasporeda; snimio A. Žmegač
The hall on the first floor was rebuilt several times, resulting in loss of initial purpose and representative function (photo: A. Žmegač)

Okvir i vrata podrumskog ulaza na južnom pročelju uličnog krila. Natkriven je kamenom nadstrešnicom koju pridržavaju tri konzole; snimio A. Žmegač
Door and frame of basement entrance, with porch supported by three consoles on the south facade of the wing facing the street (photo: A. Žmegač)

nom čovjeku, možemo zaključiti čitajući njegovu oporuku, koja počinje sljedećim riječima: *Dok razum vlada duhom i u udovima moga tijela još je na snazi mir, prije nego uđem u posljednju bitku, htijući dušu svoju i duše mojih zrelo pogledati, i stvari koje su mi milosrdno podarene od svemogućega Boga i povjerene mi kao upravitelju tih dobara pravedno rasporediti...*¹⁸

U oporuci su navedene brojne darovnice, koje na svoj način svjedoče o čovjeku posebna senzibiliteta za umjetnost i književnost, a za ono doba veliko bogatstvo koje je sakupio (više od 68.000 forinti) učinilo ga je najboljim gospodarom ondanjega Kaptola. Osim znamenite Cussine propovjedaonice u zagrebačkoj katedrali (koju je naručio i platio, kao i brojna druga djela, vlastitim sredstvima) te relikvijara u obliku ruke Sv. Ladislava, nekoliko kaleža i oltara *Posljednje večere* za istu crkvu, Znika je pomagao te opremao i crkve u okolici i izvan Zagreba (Sv. Barbara u Vrapču, Sv. Marija na Dolcu, Majka Božja Remetska, Sv. Marko na Gornjem gradu, kapelica Sv. Kvirina u sisačkoj tvrđi), i omogućio je Pavlu Ritteru Vitezoviću tiskanje *Kronike aliti szpomena vszega szvieta vikov*, objavljene 1696. godine.

Ivan Znika rodio se 1629. godine.¹⁹ U Zagrebu je pohađao gimnaziju, a studij filozofije i teologije završio je 1653. godine u Beču. Postao je župnikom u Ugarskoj, služeći u hrvatskim župama (1653–1665), a nakon povratka u Hrvatsku postao je prvo župnikom u Krapini (1665), a potom u Novoj Vesi u Zagrebu (1667). Biskup Martin Borković imenovao ga je kanonikom 1669. godine, i na toj je dužnosti ostao do smrti 1706. godine. Kao kustos brinuo je o katedrali, odjeći i predmetima pohranjenima u njoj, te je istodobno bio i čuvar pečata.

Kurija L-tlocrta koju je Znika podigao na Kaptolu br. 28 umjesto starije drvene smještena je u sjeverozapadnom uglu parcele koja seže do nekadašnjih zidina. Dulje i šire pročelno krilo uvučeno je od linije ulice, do koje dopire naknadno sagrađeno središnji rizalit pročelja (sagrađeno sredinom 18. stoljeća). Kraće i uže bočno (dvorišno) krilo smješteno je uz sjeverni obod parcele. Na dvorišnom krilu između prozora kata nalazi se spomen-ploča.²⁰

S obje strane rizalita ogradni zid dijeli pročelno krilo od ulice. S južne strane zid je probijen kolnim ulazom. Na parceli iza zgrade kurije veliki je vrt i uz istočni obod nalazi se prizemni soliterni objekt. Uz sjeverni obod parcele u nastavku bočnog krila sagrađeno je novo izduljeno krilo.²¹

Drvena kurija je postupno zamijenjena zidanicom i njenu povijest izgradnje možemo rekonstruirati samo na temelju postojeće zidane strukture. Ta kurija složenog tlocrtnog rasporeda nekoliko je puta bila dograđivana.

Najstariji zidani dio nastao je potkraj 17. st. i u pročelnom krilu organiziran je u prizemlju u dva niza prostorija: tri pročelne prostorije uz koje je položen uzak i kratak hodnik te u njegovom nastavku tri manje prostorije koje sežu do sjevernog pročelja kurije. Da je riječ o prostorijama nastalima istodobno, govori u prilog i smjer protezanja bačvastoga svoda (od sjevera prema jugu), koji je zasječen susvodnicama ravnih ili pak lomljenih bridova.²² Treba napomenuti kako se i u podrumskoj prostoriji položenoj ispod pročelnog niza prostorija susrećemo s jednakim smjerom protezanja svoda.

Sudeći prema spomenutim navodima iz vizitacija, Znika je nakon dovršenja »polovice kuće« započeo realizaciju druge

Dio svoda i susvodnica sjeverne podrumске prostorije uličnog krila. Vidi se naknadno otvoren prolaz prema dijelu podruma pod dvorišnim krilom; snimo A. Žmegač

Segment of vaulting in the northern basement room of the street wing (photo: A. Žmegač)

Pogled prema sjevernoj podrumskoj prostoriji uličnog krila, vjerojatno najstarijem dijelu Znikine kurije. U srednjem planu djelomično je vidljiv lučno zaključeni otvor, okvir kojega je naglašen bojom; snimio A. Žmegač

View of the northern basement room of the street wing, probably the oldest part of Znika's curia, with partial view of the back arch with frame set off by paint (photo: A. Žmegač)

polovice, koja je bila drvena. Stariji zidani sloj moguće je datirati između 1687. i 1690. godine, a noviji je sloj nastao poslije 1690. i dovršen je do 1706. godine.²³ Kako je u vizitaciji iz 1687. godine spomenuto kako je kurija »vrlo solidna u gradnji kao i u invenciji stanovanja, sigurnosti i očuvanja«,²⁴ možemo gotovo sigurno zaključiti kako je upravo pročelni dio kurije stariji, dok je dvorišno krilo nastalo nešto kasnije. Tome u prilog govori i veličina i raspored pročelnih prostorija, jednako kao i onih na katu, o kojima će kasnije biti riječ.

Uz kratak hodnik u prizemlju smješten je još jedan hodnik na začelnoj strani, sveden češkim svodom. Sada je u funkciji predvorja (pošto je uz njega uz začelje naknadno prigradeno jednokrako stepenište za kat), no postoji vjerojatnost da je nekada bio arkadno rastvoreno. Na vanjskome bridu kraj ulaza, naime, vidljiv je dio stupca ugrađenog u zid, koji upućuje na mogućnost drukčije artikulacije bočnog (južnog) pročelja od današnje. Osim toga, dva hodnika povezana su vratima ugrađenima u kamenu klesani okvir, kakav je često korišten upravo za vanjska (ulazna) vrata. Još jedan detalj upućuje da je to pročelje možda bilo u prizemlju arkadno rastvoreno. Prostorija na južnome kraju pročelnog niza je U-tlocrta, koji je diktiran položajem stepeništa za podrum. Kaptolske su kurije uglavnom imale arkadno rastvoreno jedno od svojih pročelja (najčešće bočno, odnosno dvorišno), a jedinstveni tlocrtni oblik prostorije navodi na pomisao da je originalno rješenje bilo drukčije.²⁵

Bočno krilo originalno se sastojalo od dvije prostorije: jedne uz sjeverno i druge uz južno pročelje, koje su naknadno pregrađene u četiri manje. Smjer protezanja njihovog bačvastog svoda okomit je na smjer svoda prostorija pročelnog krila.

Svodovi prostorija bočnog krila zasječeni su parovima susvodnica ravnih, odnosno lomljenih bridova. Istočni kraj bočnoga krila naknadno je prigradeno, najvjerojatnije istodobno kada i novo stepenište za kat. Sve spomenute dogradnje (rizalit, stepenište te istočni kraj bočnog krila) očituju se i u konstrukciji krovišta.

Nakon precizne izmjere svih triju etaža²⁶ spoznao se nešto drugačiji tlocrtni oblik podruma nego dosad. Podrumске su prostorije raspoređene u L-tlocrt, no ne zapremaju jednaku površinu kao prizemlje. Prostor ispod dva hodnika i stepeništa prizemlja kao ni prostor pod rizalitim istakom nisu podrumljeni. Podrumska prostorija pročelnog krila ne seže do oboda parcele na sjeveru, već je uvučena za dva metra s obzirom na vanjski sjeverni zid kurije. U zidu koji tu prostoriju povezuje s ostalim pročelnim dijelom podruma nalazi se lučno zaključeni otvor, okvir kojega je naglašen bojom. Otvor koji povezuje sjevernu prostoriju s dijelom podruma pod bočnim krilom naknadno je probijen te se čini kako su dvije podrumске prostorije do određenog doba bile nepovezane.

Već smo spomenuli kako je smjer pružanja bačvastog svoda u pročelnom dijelu podruma različit od bočnog dijela podruma (jednako kao i u prizemlju). Postoji mogućnost da je sjeverna prostorija pročelnog dijela podruma služila za čuvanje dragocjenih predmeta za koje je Ivan Znika kao kustos bio nadležan, a moguće je i da je ta prostorija pripadala staroj drvenoj kuriji koja se nalazila na mjestu današnje zidane.²⁷ Treba spomenuti da se jedino u toj prostoriji susvodnice ne spajaju u vrhu, a svod je vrlo vjerojatno izveden naknadno, pošto stara žitnica nije bila svodena. Zbunjuje činjenica da je podna razina pročelnih prostorija naknadno povišena za 30

Podrumska prostorija bočnog (dvorišnog) krila raščlanjena je lučno zaključenim nosačima u koje su ugrađeni stupci; snimio A. Žmegač
The basement room of the lateral wing is articulated by arched supports with built-in columns (photo: A. Žmegač)

Stupac ugrađen u središnji nosač podrumske prostorije bočnoga krila. I danas je vidljiv ostatak jednostavno profiliranog kapitela, kakve nalazimo i na dva stupca u sjevernom dijelu prostorije; snimio A. Žmegač

Column built into the central support of the basement room in the lateral wing. Still visible are the rudiments of a simply profiled capital, also found on the two columns in the northern part of the room (photo: A. Žmegač)

cm, što upućuje da je pročelni dio podruma zbog nečega naknadno svodn. No kako se zbog statičkih potreba podovi prizemlja ponekad naknadno otežavaju dodatnim slojem (radi prebacivanja težine na nosive zidove), moguće je da je to isti razlog pojačanja nosive strukture pročelnog dijela kurije.

Podrumsku prostoriju bočnog krila čine interesantnom ostaci četiri stupca, ugrađeni u kasnije pojačane nosače. Dva stupca koji se nalaze u središnjem dijelu prostorije naknadno su povezani lučno zaključenim nosačima, dok su preostala dva stupca ugrađena u masu zida koji pročelni dio podruma dijeli od bočnog mu dijela. I sada su vidljivi ostaci jednostavno profiliranih kapitela, a njihova visina upućuje na mogućnost da je taj dio podruma nekada imao niži svod. Treba spomenuti kako je podrmski ulaz u taj dio podruma naknadno pomaknut za 2 metra prema istoku, što se zbilo nakon dogradnje grupe prostorija na istočnom kraju krila.

Svaki dio podruma ima svoj ulaz: jedan je na južnom pročelju uličnog krila, lučno je zaključen, a iznad njega tri kamene konzole nose kamenu nadstrešnicu. Drugi ulaz nalazi se na istočnom pročelju bočnog krila, a zatvaraju ga dvokrilna željezna vrata polukružna završetka, čije su ključanice reljefno ukrašene.

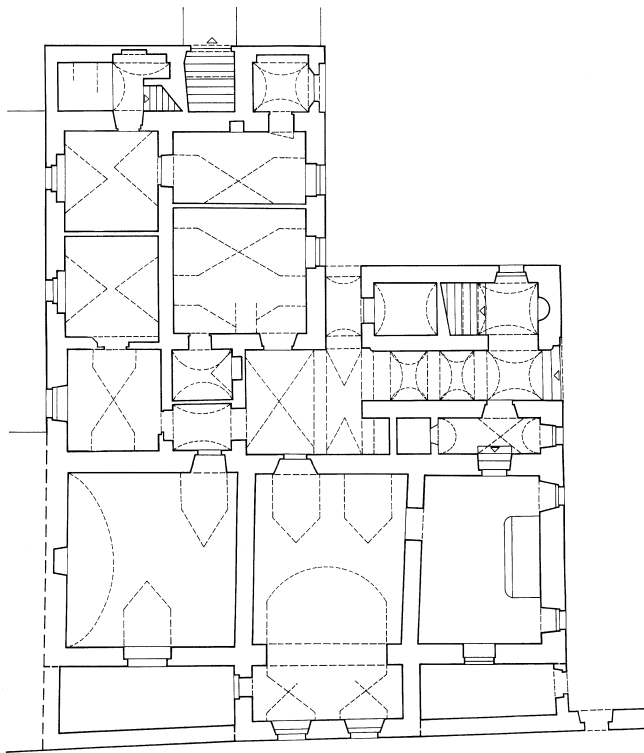
Prostorna organizacija kata ujednačena je – prostorije se nižu uz vanjska pročelja, dok su hodnik i stepenište postavljeni s dvorišne strane. Tlocrti triju prostorija uz ulično pročelje poklapaju se s onima u prizemlju, a treba napomenuti kako je u središnjoj prostoriji, istaknutoj rizalitom, naknadno povišen strop, čime

je dodatno naglašen njen položaj i funkcija. Pretpostavka je da je ta prostorija bila nekada u funkciji dvorane, svećane sobe koja se nalazila iznad sobe za družinu u prizemlju.

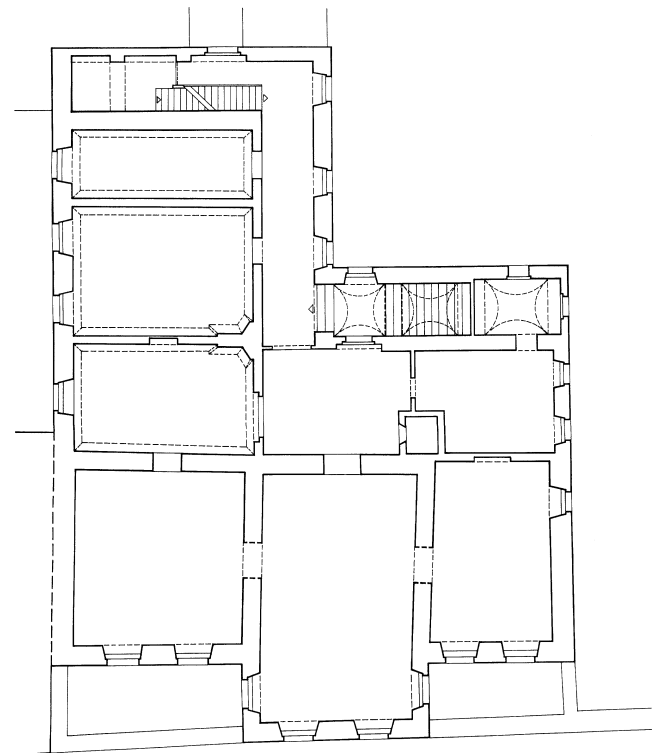
Prije dogradnje stepeništa uz začelje pročelnog krila stepenište se nalazilo u središnjem hodniku prizemlja (svedenom češkim svodom), što dokazuje naknadno zatvaranje poda na tavanu, na koji je vodilo stepenište smješteno iznad onoga za kat. Nakon posljednje dogradnje uz istočni kraj bočnoga krila stepenište za tavan je smješteno upravo u taj dio, iznad pomoćnog stepeništa koje povezuje prizemlje i kat.

Nekada se stepeništem dolazilo u predvorje smješteno u spoju dvaju krila, dok se danas stepenište uspinje u hodnik bočnog krila. Tako se izgubila logična komunikacija između prostorija, predvorja i stepeništa, koja je u toj kuriji nekada bila organizirana na jedinstveni način.

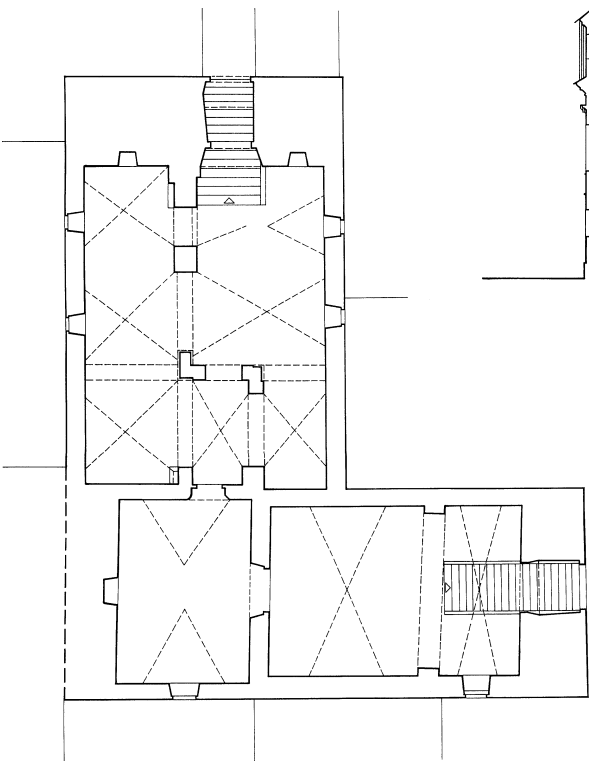
Kurija Ivana Znike ističe se od ostalih kaptolskih kurija i dogradnjom rizalita, čiji plastički detalji te zona zabata naglašavaju vertikalno usmjerenje središnje pročelne zone. Na rizalitu je arhitektonska plastika razrađenija od ostalih pročelja. Prizemna zona je od kata odijeljena vijencem. U prizemnoj zoni rizalit je raščlanjen lezenama, a u zoni kata pilastrima na kojima se ispod kapitela nalaze tekstilni motivi podvjesaka. Prozori na katu veći su od prizemnih i imaju lučno uvis potisnute nadstrešnice oslonjene na plitke konzole te uglove pojačane uskama. Parapetna polja imaju uklade. U sredini zabata zasječnog vrha nalazi se oculus, uokviren plitkim žbukanim okvirom.

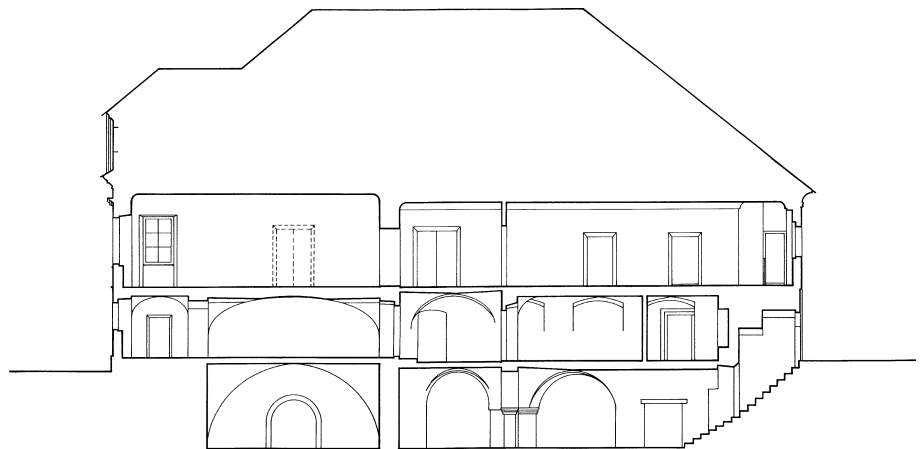
Prizemlje

1. kat

Podrum

Presjek

0 1 5m

Nacrti postojećeg stanja kurije 1997. godine: tlocrti podruma, prizemlja i kata, uzdužni presjek. (Arhitektonski snimci: I. Haničar, D. Stepić, Institut za povijest umjetnosti)

Prije dogradnje rizalita pročelje kurije imalo je oslikane plastične detalje. U najstarijoj fazi imala je prebijeljena pročelja i ugaonu rustiku naglašenu crvenom bojom. U sljedećoj fazi korištena je siva, a u trećoj crna boja, a sva je bojana dekoracija izgleda uklonjena prilikom dogradnje rizalita sredinom 18. stoljeća.²⁸

Ostala pročelja glatko su žbukana. Na južnom pročelju uličnog krila glavni ulaz je duboko usječen u zidnu masu i lučno je zaključen. Na desnom uglu vidi se ostatak stupca zasječenog ugla sa širokim abakusom. Iznad ulaza u podrum kamene konzole nose kamenu nadstrešnicu.

Prostorna organizacija najvećeg broja kurija izgrađenih na zagrebačkom Kaptolu u 17. i 18. stoljeću baštinjena je iz srednjovjekovnoga razdoblja – uz jedno pročelje postavljen je niz prostorija, dok je uz drugo položen hodnik. Iako se nigdje izravno ne susrećemo sa simetrično organiziranim rasporedom prostorija, kojim je moguće razdvojiti privatnu sferu od reprezentativne komponente, kurija Ivana Znike posebno rasporedom prostorija na katu govori o inačici baroknog modela stanovanja. Zbog zadanosti srednjovjekovne parcelacije ni u jednome kaptolskome primjeru nije ostvarena tema barokne palače da se kontinuirano duž kompozicijske osi objedinjuju tri temeljna nivoa življenja: javni život, privatno mjesto i beskonačna priroda. No dvokrilno rješenje Znikine kurije dominantno je unutar postojeće urbane strukture, a postavom prostorija uz pročelja te smještajem predvorja u spoju dvaju krila govori o prostornoj koncepciji koja znači pomak s obzirom na ostala kaptolska rješenja.

Organizacija prostora kojom se iz predvorja na katu ulazilo u prostorije oba krila, čime je moguće odvojiti privatnost stanovanja od službene, kanoničke sfere, jedinstvena je na Kaptolu. Tim više je šteta što je kurija zbog današnje namjene višestruko pregrađena, te se izvorni raspored prostorija teško sagledava.²⁹ Međusobna povezanost prostorija, koja je u prizemlju tek djelomično ostvarena (iako su zbog brojnih pregradnji, možda, zatvoreni nekadašnji otvori), govori o kulturi stanovanja Ivana Znike, čije je rješenje nadmašilo inače prilično skromna prostorna rješenja s kojima se susrećemo u ostalim kaptolskim kurijama.

Simetrija pročelnog krila naglašena je rasporedom prostorija i vješto je kasnije dopunjena prigradnjom rizalita, a smještaj predsoblja na katu u spoju dvaju krila naslućuje razlikovanje dviju sfera kanoničkog života, koje je u brojnim drugim primjerima zbog neadekvatnog rasporeda prostorija nemoguće razlučiti.

Ivana Zniku kustoska je funkcija izdvajala od ostalih kanonika, jednako kao i naobrazba te težnja da novčano pomogne umjetnicima i književnicima. Čini se da se u oblikovanju njegove kurije (zbog koje je doduše na kraju i umro) mogu prepoznati pomoci koji pridonose boljem razumijevanju i poznavanju baroknog stanovanja u Hrvatskoj, a relativno skromni oblici zagrebačke barokne stambene arhitekture tim više upućuju da se prema kvalitetnim rješenjima odnosimo s više poštovanja.

Bilješke

- 1 **V. Bedenko**, *O prostoru Kaptola u srednjem vijeku* u zborniku *rado-va Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094 – 1994*, Zagreb, 1995, str. 633.
- 2 **I. Tkalčić**, MEZ 1, doc. 3, Zagreb, 1873, str. 3.
- 3 **Lj. Ivančan**, *Iz povijesti zagrebačkih kanonika*, »Narodna starina« br. 10, Zagreb, 1925, str. 17.
- 4 **Lj. Ivančan**, *nav. dj.*.
- 5 **I. Tkalčić**, MEZ 1, str. 58. Latinski citat dokumenta donosi **Lj. Ivančan**, *Iz povijesti zagrebačkih kanonika*, str. 21.
- 6 **Lj. Ivančan**, *nav. dj.*, str. 21. Čini se da je biskup od utemeljenja biskupije stanovao zajedno s kanonicima u kuriji sjeverno od crkve, no s vremenom ih je istisnuo, pa su oni kojekuda stanovali dok im njihovo pravo nije potvrđeno u spomenute dvije povelje.
- 7 **Lj. Ivančan**, *nav. dj.*, str. 23, 24.
- 8 **A. Lukinović**, *Zagreb – devetstoljetna biskupija*, »Glas koncila« br. 5, Zagreb, 1994.
- 9 **A. Lukinović**, *Vizitacije zagrebačkog Kaptola u 17. stoljeću*, »Croatia Christiana periodica« br. 23, Zagreb, 1989.
- 10 **V. Bedenko**, *nav. dj.*, str. 635. Autor citira članak **A. Klaara**, *Die Siedlungsformen der Österreichischen Donaustädte*, objavljen u »Die Städte Mitteleuropas«, Linz, 1963, str. 111.
- 11 Istraživanje Restauratorskog zavoda Hrvatske vodio je prof. Silvije Novak.
- 12 Ovom uredbom odredile su se parcele na kojima su izgrađene kurije prepozitive i lektorije, od 1350. godine povezane s tim kanoničkim častima. **Lj. Ivančan**, *Stanovi zagrebačkih kanonika*, »Vjesnik kraljevskog državnog arhiva u Zagrebu«, godina 5, Zagreb, 1931, str. 217.
- 13 Kurija je dobro raspoređena izvana i iznutra, lijepa je i nova, ima u dvorištu vrt. NAZ, A. Eccl. nr 8/188. **A. Lukinović**, *Vizitacije zagrebačkog Kaptola u 17. st.*, »Croatia Christiana Periodica« br. 23, Zagreb, 1989, str. 71.
- 14 Spominju se 4 veće i 4 manje sobe na katu i kuhinja čija je peć grijala sobe, i u prizemlju soba za družinu, kuhinja i spremište. Sve je to bilo pod dobrim krovom. Vrt s istoka dijelom se nalazi unutar zidina, a dijelom izvan njih. Žitnica u podrumu nema svod. U vrtu ima hodnik – pučki zvan čerdak. NAZ, Acta ecclesiastica 8/216. **A. Lukinović**, *nav. dj.*, str. 73.
- 15 Kurija kustosa Znike novo je sagrađena i dosljedno tome vrlo je solidna u gradnji kao i u invenciji stanovanja, sigurnosti i očuvanja. NAZ, Acta ecclesiastica 8/255–1. **A. Lukinović**, *nav. dj.*, str. 80.
- 16 Poslije posljednje vizitacije sadašnji je gospodin stanar iz temelja od čvrstog zida podigao polovicu kuće. I on, dobrim dijelom izvršivši pripreme, namjerava sagrađiti i drugu polovicu. NAZ, A. Eccl. nr. 288, 1690, **A. Lukinović**, *nav. dj.*, str. 85.

17

Vjekoslav Klaić u zborniku *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925 – 1925*, Zagreb, 1925, str. 291. **Rudolf Horvat**, *Zagrebački dobročinitelj Znika*, »Obzor« br. 154, god. LXXIX, Zagreb, 8. 7. 1939.

18

NAZ, Act. Capitul. Saec. XVIII, fasc. 2, No. 69, 1705. Za prijevod oporuke te vizitacija zahvaljujem dr. Anđelku Badurini.

19

Znika je bio sin seljaka u stubičkom kotaru u Hrvatskom zagorju. Njegov stric Petar Znika, prvi bilježnik Kraljevine Slavonije, dobiva od cara Rudolfa plemićki list i grbovnicu 1604. godine, i upravo ga on dovodi u Zagreb na školovanje. **Vlasta Brajković**, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, katalog zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 1995, str. 108, 109.

20

IOANNES ZNIKA ABBAS MONASTERII

SS. TRINITATIS DE PETROVARADINO

CUSTOS ET CANONICUS ECCLESIAE ZAGRABIENSIS

FUNDAVIT

1689

Lj. Ivančan, *nav. dj.*, str. 218. Na grbu je štit podijeljen u četiri polja, na prvom i trećem su grifoni, a na ostalima po tri šestokrake zvijezde.

21

Kurija je u funkciji Doma za stare i nemoćne svećenike. U novom krilu, prigradenom u 20. stoljeću, smještene su časne sestre koje brinu o šticićima.

22

Promjena svoda u maloj prostoriji smještenoj uz sjevernu pročelnu prostoriju nastala je zbog naknadne pregradnje tog dijela u dvije: predvorje i kupaonicu.

23

Sredinom 1706. godine u požaru je uništena kurija, a Ivančan spominje da je Znika uspio spasiti samo novac, te pretpostavlja da je izgorelo samo krovšte i namještaj. Znika odmah kreće u popravak kurije, no nije poznato da li je pritom izvršio i neke dogradnje. **Lj. Ivančan**, *Stanovi zagrebačkih kanonika*, str. 218.

24

A. Lukinović, *nav. dj.*, str. 80.

25

Izvedba trijema uz dvorišno pročelje spominje se u Katalogu radova RZH u kontekstu kasnijeg proširenja zgrade, no detalji njihovih istraživanja nisu dostupni za proučavanje niti su objavljeni u iscrpnijem obliku. Stoga se ne može sa sigurnošću tvrditi o kojem je pročelju riječ, iako u tekstu navedeni podaci upućuju upravo na južno pročelje pročelnoga krila kurije. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 12/1986. – Katalog radova restauratorskog zavoda Hrvatske 1966 – 1986, str. 129.

26

Arhitektonsko snimanje vodio je mr. Davorin Stepinac, a nacрте je izradila d.i.a. Ivana Haničar iz Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu.

27

U vizitacijama iz 1677. godine spominje se drvena kurija od hrastovine sa žitnicom u podrumu. **A Lukinović**, *nav. dj.*, str. 73.

28

Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, *nav. dj.*

29

Treba napomenuti kako je svojedobno u kuriju ugrađeno dizalo, danas izvan funkcije, koje je prikazano na tlocrtu.

Summary

Sandra Križić Roban

Residences of the Canons of Zagreb – from Shared Premises to the Representative Curia of Ivan Znika

The founding of the Zagreb Diocese before the end of the eleventh century was followed by the establishment of the Zagreb Chapter (Kaptol). At the beginning its members, the Canons, resided with the Bishop in the diocesan curia located to the north of the Cathedral. In the first half of the fourteenth century documents mention canons living in curiae built in the street adjacent to the Cathedral, but these oldest timber structures have not survived. After the discovery of stone portals built into the eastern facade of the Curia on Kaptol 26, the dates usually attributed to the earliest brick/stone edifices on Kaptol had to be reconsidered.

The greatest number of the Canons' curiae on Kaptol were erected in the course of the seventeenth and eighteenth centuries, although parts of older buildings were integrated into some of these edifices. The curiae were built along the street or the walls of the ancient fortification in accordance with medieval town regulation.

Before building his brick and stone curia, Ivan Znika had constructed a house made of timber in the same spot (The timber structures in the northern part of the basement along the street were probably part of this old timber structure). The timber house was gradually replaced by masonry. The oldest masonry can be dated between 1687 and 1690, and the following between 1690 and 1706. The surviving one-story building had bays added to it in the mid-eighteenth century. This building must be singled out for its spatial organization, with a smaller hall on the ground floor and a larger hall on the first floor, placed at the junction of its two wings and initially directly connected by stairs. The communication between the rooms and the difference between the representative halls and the private rooms give this building a place apart among those erected on the Zagreb Chapter (Kaptol) at that period.